

REFLEKSIJE O NAŠOJ PROŠLOSTI I SADAŠNJOSTI

Nekoliko popratnih misli uz 150. obljetnicu Franjevačke klasične gimnazije u Sinju

Augustin Ante Akrap

Dok ove godine s ponosom govorimo i pišemo o 150. obljetnici Franjevačke klasične gimnazije u Sinju, može se nametnuti pitanje: Pokušavamo li mi, suvremene generacije, živjeti od »stare slave«?

Zanimljive su te obljetnice. Možda zaletom u prošlost bježimo od sadašnjosti i bojimo se budućnosti — hraneći se vrednotama kojih se davni tragovi, nekih manjih ili većih događaja, trajanja ili slavni likova tek naslućuju. Slavimo događaje, dogođene u činu ili događane u kontinuitetu, likove koji su neosporno ili sporno veliki, zaslužni, koji su bili, tobože, onakvi kakvima ih zamišljamo ili onakvi kakvima ih je netko doživio, asimilirao, u duši, srcu, mozgu i primozgu transformirao i nama ostavio kao testimonium temporis. A nije to, možda, testimonium temporis, nego, radije, testimonium personae sanae ili personae morbidae. Pa, sjetimo se, ponekad, kada slavimo, slavimo li možda istinu ili poluistinu ili čak laž, događaj ili fantaziju, čast ili sramotu.

Slaviti prošlost pametno je tek kad nas potiče na život. Rekao bih: kad iz nje struji život. Ako bismo drukčije mislili i radili, raspredanje o prošlosti moglo bi biti komično ili tragikomično. Ujlulkivati se u ono što je prošlo, a ne tražiti u toj prošlosti duboko korijenje iz kojega bi mogle izbiti mladice — značilo bi pjevati i klikatati nad osušenim kostima koje su tek tužni tragovi onoga što je bilo, a sada ih više nema. Zato je, ponekad, sjećanje na prošlost kao ogledavanje u čudesnu zrcalu koje na naš pogled emitira dražesne slike koje u stvari više ne egzistiraju, ali se na naše želje pojavljuju da bi nas zabavile ili udovoljile našoj znatiželji koja vapi da dozna ono što je nekada bilo i — na tome ostaje.

Slavljenje prošlosti ima smisla kad ta prošlost izaziva da je slavimo, kad ona živi u suvremenim generacijama barem prikriveno ili kad ona u tim generacijama čak pršti od života, prošlost od čije energije cvijeće cvjeta, drveće se budi i raste, izvori ključaju, rijeke se bistre i natapaju zemlju, sunce nepomućeno svijetli i grije, čovjek i narod osjećaju se sretnim što su provreli iz takvih životno bogatih i zdravih sokova da im se ne vidi kraja.

Prošlost treba da bude prethodnica poštene, zdrave i humane budućnosti. Bogom je nadahnuta istina o čovjeku, koji je nekada egzistirao i napustio sadašnjost, utonuo u prošlost: In memoria aeterna erit iustus! Zlo može postojati i vladati, širiti se i razbuktavati se, ali čovječanstvo, ipak, nikada u načelu ne izvlači iz prošlosti zlo, zločin — da bi ga slavilo. Zlo, hodanje stranputicom, želimo zaboraviti, želimo brisati iz memoara ljudske povijesti. Jer, na zlu ne može rasti čovječanstvo. Jedino: U vječnoj će uspomeni biti pravednik!

Postoje, zato, mnogi razlozi da proslavimo stopedesetu obljetnicu osnutka Franjevačke gimnazije u Sinju. Razlozi su već navedeni. Ova je Gimnazija u sadašnjosti samo nastavak takve prošlosti ili povijesnosti života jedne institucije koja je živjela punim životom, cvjetala i rasla, plodila se i u neprekidnom nizu vremena i širini prostora svjedočila da je moguće živjeti časno i pošteno, humano i kršćanski i, usprkos svemu, opstati i radati bogatim plodovima srca i uma.

Franjevačka je gimnazija nikla u Sinju, gdje su franjevci pustili korijenje duboko u ovaj dio Južne Hrvatske, povijesno sigurno već u 14. stoljeću, u vrijeme kad već nismo imali svojih narodnih vladara. Zato mira u ovim dijelovima domovine nije bilo stoljećima, a mir je svakome potreban da bi se bogato razbuktala duša, srce progovorilo i marljiva ruka ostavila tragove.

Mađari, Mlečani, Turci, Austrijanci... — malena je ova zemlja bila za tolike pohlepnike. Svatko je htio ugrabiti sve, a kad nije mogao sve — ugrabio je koliko je mogao. Na svakom koraku ove zemlje stajao je Moloh razvaljenih usta i žderao sve koga je mogao dohvatiti. Naše se nacionalno usmrćivanje nije zaustavilo samo na golom životu. Stranci su nam ubijali i dušu. A to je dno nesreće. Stoljećima, iz dana u dan, pokazivali su nam da nismo mi oni koji jesmo: ako smo oni za koje se smatramo, tada smo glupi, divlji, barbari. Naučiti nekoga da se samoga sebe stidi — vrhunsko je umijeće, ali je to za patnika vrhunac tragedije. I poslije tolikih stoljeća pranja hrvatskog mozga, s istoka i zapada, sjevera i juga, čudo je Božje da ipak nismo zaboravili kako se zovemo, zapamtili smo da smo se zvali i da se zovemo Hrvatima, a ne Dalmatincima, da govorimo i pišemo jezikom hrvatskim, a ne nekom mješavinom jezika politike, straha i ideologije.

Nikakvo iznenađenje da mnogi u narodu, narodu hrvatskom, kroz tolika stoljeća prisilnog i bezobraznog obezimenjivanja, izgubiše ravnovjesje, zaboraviše svoje nacionalno krsno ime, odbaciše svoj materinski jezik, obukoše tuđinsko kulturno i duhovno ruho i proglasiše se za one koji to nikako ne mogu biti. Ali je zato još veće iznenađenje da u još većem broju naroda našega ostade, i to u vremenima kad se spašavao goli život, u danima kad se od tuđinskog zločina ledila krv u žilama (Marulić, *Molitva suprotiva Turkom*), ostade sjećanje, kao nagonski zov za trajanjem, da imamo svoje nacionalno ime, koje se ne miješa s imenom nijednog naroda, i svoj jezik, koji je vlastiti, naš, nekupljeni i neprodani jezik, blago naše, u kojemu se pretače duša naša, jezik kojega se nikada nismo odrekli niti se kanimo odreći.

Naša Franjevačka gimnazija u Sinju, utemeljena šk. god. 1838/39, ne baš slučajno, dobi časnú zadaću da već god. 1854. počinje djelovati kao javna gimnazija s hrvatskim nastavnim jezikom. U moru talijanštine, i talijanske kulture i talijanskog mentaliteta u obrazovanim slojevima društva, i protuhrvatske i civilne i crkvene politike — jedina gimnazija i jedina od sličnih škola u Dalmaciji počinje odgajati i obrazovati mlade naraštaje u tom zastavljenom, odbačenom i prezrenom hrvatskom jeziku.

Kad odnarođeni sinovi, tzv. Dalmatinci, ustadoše protiv jezika hrvatskoga, franjevci, vični molitvi i radu, pastoriziranju naroda i poučavanju puka, ne zaboraviše da je dužnost braniti ne samo narod, zalagati se ne samo za narod nego i za to zlatno zlato narodno, dušu narodnu — jezik hrvatski.

Kad ti netko zaniječe narodno ime, veće ti krađe nije mogao počiniti; kad ti netko omalovaži, potcijeni, izrugaa, a pogotovu odrekne ime jezika tvoga naroda, goreg ti zločina nije mogao nanijeti. Čitava djelatnost, osim osnovne religiozne, odgojna i obrazovna djelatnost ove Gimnazije, posebno u teškim danima druge polovice 19. stoljeća, kad su se Hrvati u Dalmaciji morali boriti s hrvatskim talijanašima i talijanskim iredentistima za osnovne hrvatske narodne vrednote, dakle djelatnost je Gimnazije bila: obrana narodnog imena i borba za osnovna prava upotrebe hrvatskog jezika u javnom životu. Kad danas čitamo tekstove koje je god. 1860. napisao o toj temi direktor Gimnazije fra Ante Konstantin Matas, s udivljenjem se pitamo: Otkuda tome čovjeku i njegovim kolegama profesorima franjevcima tako snažna i izvorna nacionalna svijest — poslije tolikih stoljeća talijanskog zatiranja svega što nije bilo talijanskog srca i uma? Nećemo pogriješiti ako kažemo da je ova svijest ostala u većem dijelu primorskih mjestâ i u cijelom primorskom zaleđu dalmatinske Hrvatske još od davnih vremena hrvatskih knezova i kraljeva, po onim kamenitim zagorskim selima, koja su se priljepila uz kakvo kraško poljce ili se sakrila u vrtačama, gdje je bura zavijala, a jugo mlatilo po ševaretim kućicama, gdje su ovca i koza bile hraniteljice i sudružice od životne borbe otvrdlom i na sve spremnom hrvatskom čovjeku.

Matas poručuje čelniku splitskih i sinjskih talijanaša dr. Anti Bajamontiju i talijanašima svih boja: »Mi častimo savist (coscienza), da smo narod hrvatski imenom, jezikom, krvi i običajem, da nas ima prošli 400.000, da vam nismo robovi već sugradani, da s vami imamo jednake državne terete (aggravi), s toga zahtevamo i jednaka prava (diritti)«, (*Šilo za ognjilo*, Zagreb

1861, str. 6). Jadranska istočna obala nije talijanska kao što ni Jadransko more nije talijansko, odgovara Matas talijanašima: »Alko Hèrvati ili Slovinci nikad se na obale i otoke jadranske ne razpružiše, kako se je to dogodilo, da su najstariji Hèrvatski pismenici pisani baš u primorju ili na otocim...« (str. 15). Da su po dalmatinskim primorskim mjestima i po otocima od davnine Hrvati, a ne Dalmatinci, i da je to stanovništvo svoj jezik nazivalo hrvatskim jezikom, Matas se služi argumentom književnog i znanstvenog stvaralaštva koje je nastalo na tom području: »... pogledajmo samo naslove nikih naših književnih dila, n. p. Historie svete udovice Judite, u versih *Hèrvatski* složena od Marka Marula *Splitjanina* 1501. Pištule i Evangelja... *Hèrvatskim* jezikom stumačena od Fr. Bernardina *Splitjanina* 1495. Poviest Vandjelska ili bogatog Epulona i ubogog Lazara u *Hèrvatski* spivana od J. Kavanjina Kaugrosovića vlastelina *Splitskoga*. Zakon Crkveni za prosvitljenje *Hèrvatskog* naroda od Andjela della Costa *Splitjanina* 1708 i mnoga druga« (str. 15).

Matas se ne oslanja samo na književna djela. On protivnike upućuje na narod: »... već upitaj one Tvoje varošane, Solinjane, Kasteljane, Poljičane, Cetinjane, Zagorane, u jednu rič jednog po jednog razpitaj sve naše težake, koji skula talianskih nepohađaše, kojim jezikom govore?

Odgovorit će Ti: *Hèrvatskim*. Upitaj one, što no nose tisne gaće, čerljene kape, ječerme i haljetke, kako se zove ona nošnja, oni kroj odiće? Odgovorit će Ti: *Hèrvatski*. A znaš li Gospodine, da što mi zovemo *Hèrvatski* ili *Horvatski*, *Hrvatska* ili *Horvatska* zemlja, to Latini zvaše *Chorvatus*, *Chorvatia*, što u vašem jeziku *talianskom*, koji je — *figlia legitima del latino* — zvonit *Croato*, *Croazia*? Kako dakle možeš reći: — *Dalmazia non era Croata? Il Dalmata non sarà mai Croato???*... Kako u molbenici na Cara možeš reći, da bi ga privario, tko bi mu rekao, da je Dalmacija za sdruženje s toga, što većina Dalmatinaca govori nikiim jezikom Slovinskim; kad Ti sva prošastnost, kad Ti cila sadašnjost, kad Ti 400.000 čerljenih kapa protivno svidoci, da oni negovore nikiim jezikom Slovinskim, već izvistno i istinito govore jezikom *Hèrvatskim* i živu po *Hèrvatskom* običaju?« (str. 16—17).

Služeći se Bajamontijevom logikom »da je jezik značaj puka«, pa bi, prema tome, svi oni koji govore talijanskim jezikom imali »talianski značaj«, ali isto tako, kaže Matas: »... istim pravom kažem i ja, da nas 400.000 Hrvata, slovećih jezik *Hèrvatski*, imade značaj *Hèrvatski*, koji bi imao već pritegnut napram vašoj razvikanoj moralnoj pritežnosti...« (str. 17).

I tako je Gimnazija, sinjska franjevačka, već od početka u svom hodu pokazala da je samo narodna i nikakva drukčija. Uvijek smo znali razlikovati privrženost Rimokatoličkoj Crkvi, koja ima središte u Rimu, u Italiji, od nacionalnog osjećaja koji je privezan za ovu zemlju, Hrvatsku, i koja nema drugog centra, ni političkog ni kulturnog niti ikakva drugog osim ovoga ovdje. Cijela povijest ove škole, ne samo u Matasovo doba nego i dalje, do dana današnjega, svjedoči da nismo znali što to znači prodavati se drugome, što to znači živjeti za tuđinske prohibitke.

Kroz Gimnaziju su prošle tisuće đaka i nije se čulo da bi se tko stidio što je bio učenik ove škole. Cilj je bio: odgojiti mlade ljude da dostojno služe Bogu i narodu. Dostojno služiti znači isključiti bilo koji oblik mržnje, a razvijati krepost ljubavi prema svakome. Teško je služiti dostojno ako nismo upućeni u vrijednost služenja. Da bi se postigao taj cilj, ulagali su se veliki napori oko što solidnije i temeljitije naobrazbe, u prvom redu humanističke. Humanizam — čovjekoljublje, utemeljeno na bogoljublju, bila je pokretačka sila svih generacija, i profesora i đaka, ove Franjevačke gimnazije. Ni danas se ništa nije promijenilo.